

สันติภาพในชีวิตจากเสียงสะท้อนของประชาชน:
กรณีศึกษาอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

Everyday Peace through the Voices of Local Communities:
A Case Study of Chana District, Songkhla Province

อภิญา ติสสะมาน*
Apinya Tissamana**

บทความนี้
Received
8 เมษายน 2569
Revised
11 พฤษภาคม 2569
Accepted
26 พฤษภาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “การเพิ่มบทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้” ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงผ่านจากสังคมที่มีความรุนแรงจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยการฟังเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง และเป็นเวลากว่า 21 ปีแล้วที่ชายแดนใต้ยังคงเผชิญกับปัญหาความรุนแรงที่ยืดเยื้อ ภาครัฐรวมถึงองค์กรภาคประชาสังคม ได้ร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น โดยยึดถือความต้องการของประชาชนเป็นหลักในการขับเคลื่อนสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่คำถามสำคัญที่ตามมาคือ ประชาชนที่ถูกกล่าวถึงนั้นแทบไม่เคยมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสันติภาพ/ สันติสุขด้วยมุมมองของตนเอง งานชิ้นนี้พยายามให้เสียงของประชาชนว่า พวกเขาอยากมีส่วนร่วมในสันติภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างไรบ้าง และจะร่วมกัน

ผู้ขับเคลื่อนและส่งต่อไปยังนโยบายรวมถึงเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐที่เป็นตัวแทนในการเจรจาสันติภาพ/ สันติสุข รวมถึงตัวแทนจากผู้เห็นต่าง

*

* นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ดร.)

** Academic Specialist, Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute (Ph.D)

ให้ร่วมรับรู้เสียงของประชาชนส่วนใหญ่ต้องการผลักดันสันติภาพในมุมมองแบบใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงของประชาชนในพื้นที่จะนะ จังหวัดสงขลาซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขาได้ด้วยการต่อสู้แบบสันติวิธี โดยเฉพาะประเด็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้ลูกหลานของเขาได้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ สันติภาพ, การสร้างสันติภาพ, การบริหารความขัดแย้ง

Abstract

This article is part of the research project entitled “Enhancing Public Participation in the Southern Border Peace Process”. The study examines how meaningful public participation can contribute to the transformation of a society by protracted violence in Thailand’s southern border provinces, with particular emphasis as recognizing local people’s voices as an integral part of the peace process. For more than twenty-one years, civil society organizations have worked collaboratively to address the unrest, with an emphasis on advancing peacebuilding efforts that reflect the needs and aspirations of the local people.

However, a crucial question remains: the very “people” who are often referred to in peace discourse have rarely had meaningful participation or ownership in shaping the peace process from their perspectives.

This study seeks to amplify the voices of local communities—exploring how they wish to participate in peacebuilding efforts in their own context—and to convey these perspectives to key policymakers, senior government officials involved in peace negotiations, and representatives from the opposing groups. The aim is to ensure that the people’s collective voice and their vision of peace are recognized and integrated into the broader peace process.

Keyword: peace, peace-building, conflict management

บทนำ

รัฐบาลทุกสมัยนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ความรุนแรงนั้นให้ความสำคัญและดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความพยายามสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ถือเป็นมิติใหม่ของการแก้ไขปัญหาที่มุ่งใช้แนวทางสันติวิธีอย่างเป็นรูปธรรม อันตั้งอยู่บนฐานคิดที่จะทำความเข้าใจถึงมุมมองและความต้องการของกันและกัน และเพื่อปูทางสู่การแสวงหาทางออกที่ยอมรับร่วมกันได้ ทั้งนี้การที่กระบวนการพูดคุยจะสามารถดำเนินไปสู่ทางออกดังกล่าวได้นั้น นอกเหนือจากการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายแล้ว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหายังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรับฟังเสียงของประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่จะทำให้กระบวนการและสาระสำคัญที่ตกลงกันมีความชอบธรรมอย่างยั่งยืน

ตลอดระยะเวลากว่า 21 ปีที่ผ่านมาของความขัดแย้งที่ยืดเยื้อนี้ ทั้งรัฐบาลและกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคม ได้ร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น โดยยึดถือความต้องการของประชาชนเป็นหลักในการขับเคลื่อนสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่คำถามสำคัญที่ตามมาคือ ประชาชนที่ถูกกล่าวถึงนั้นคิดอย่างไรต่อกระบวนการสันติภาพที่ดำเนินมาหลายยุคหลายสมัย และประชาชนแทบไม่มีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนสันติภาพหรือสันติสุขด้วยมุมมองของตนอย่างแท้จริง

จากผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 7 แสดงให้เห็นแล้วว่าประชาชนมีความต้องการไปในทิศทางใด โดยรายละเอียดผลการสำรวจที่ผ่านมาได้ที่ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการต่อยอด โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องกระบวนการสันติภาพมากขึ้น มากกว่าการให้ความเห็นผ่านกระบวนการสำรวจความคิดเห็น (survey) เพียงเท่านั้น แต่เป็นการสร้างองค์ความรู้เรื่องสันติภาพให้กับประชาชนในพื้นที่ชายแดนใต้ มุ่งเน้นที่การให้ประชาชนมีความรู้ เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้ขับเคลื่อนสันติภาพในพื้นที่ต่อไป และจะนำไปสู่การยกระดับกระบวนการมีส่วนร่วม ผลักดัน กำกับ และติดตามความก้าวหน้าของกระบวนการสันติภาพให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนบนพื้นฐานของข้อมูลข้อเท็จจริง

ที่สำคัญตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีของสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีความพยายามจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และองค์กรระหว่างประเทศในการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ เพื่อยุติความรุนแรงและสร้างความมั่นคงในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กระบวนการสันติภาพที่ดำเนินมา

ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปในลักษณะ “บนลงล่าง” (Top-down approach) โดยมีการขับเคลื่อนผ่านกลไกของรัฐและกลุ่มผู้มีอำนาจเป็นหลัก ขณะที่เสียงของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มรากหญ้า เยาวชน สตรี และผู้นำชุมชน ยังคงมีส่วนร่วมอย่างจำกัด

จากบทเรียนของกระบวนการสันติภาพในหลายประเทศทั่วโลกชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการสันติภาพมีความยั่งยืนและได้รับความชอบธรรม การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีบทบาทตั้งแต่ระดับการรับรู้ การแสดงความคิดเห็น ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะช่วยสร้าง “สันติภาพจากฐานราก” (Peace from below) ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของผู้คนในพื้นที่

ปัจจุบัน แม้ว่าภาครัฐได้ริเริ่มการพูดคุยสันติภาพกับกลุ่มผู้เห็นต่าง แต่การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไปยังขาดความเชื่อมโยงกับกระบวนการดังกล่าว ประชาชนจำนวนมากยังรู้สึกว่าเป็น “คนนอก” ของกระบวนการสันติภาพ ขาดความเข้าใจในเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงาน อีกทั้งยังมีความไม่ไว้วางใจต่อกลไกของรัฐและกลุ่มคู่เจรจา การสร้างความเข้าใจ การเสริมศักยภาพ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทเชิงรุก จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการสันติภาพมีความเป็นเจ้าของร่วมกัน (shared ownership) อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังมีช่องว่างคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสันติภาพยังไม่ถูกรวบรวมอย่างเป็นระบบ งานวิจัยในอดีตยังไม่ได้ใช้วิธีการฟังแบบลึกซึ้ง (deep listening) หรือ สันติสนทนาชุมชน (community dialogue) อย่างแท้จริง โดยบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การเพิ่มบทบาทประชาชนการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้” โดยงานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย คือการศึกษารูปแบบ แนวทาง และกลไกที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยเฉพาะในมิติของการสื่อสารสาธารณะและความเข้าใจต่อกระบวนการสันติภาพ, การสร้างกลไกชุมชนและภาคประชาสังคม ให้มีบทบาทเชื่อมระหว่างรัฐกับประชาชน, และการออกแบบนโยบายหรือพื้นที่กลางที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษามุมมองของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการสร้างสันติภาพในหลากหลายมิติให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

2) เพื่อทราบถึงปัจจัยและปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพ โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชน รัฐ และผู้ที่เห็นแตกต่างจากรัฐได้มีพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนและร่วมกัน สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนใต้

3) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/การปฏิบัติในการส่งเสริมบทบาทประชาชนต่อการสร้าง สันติภาพและการพัฒนาโมเดลการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพคือการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณา ปรากฏการณ์ทางสังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติเพื่อหาความสัมพันธ์ ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคลที่อยู่นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ การวิจัยแบบนี้มักใช้เวลานาน ในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีหลัก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดย ‘การตีความ’ สร้างข้อมูลแบบอุปนัย

กล่าวในอีกแง่หนึ่ง การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการผสมทั้งการคิดเรื่องการเก็บข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล โดยมีหลักคิดดังนี้¹

- อาศัยทักษะที่สร้างใหม่และเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาโดยที่มีความยืดหยุ่นสามารถที่จะตรวจสอบแบบสามเหลี่ยมและใช้ทักษะที่มองเป็นองค์รวม (Generative, Flexible, Triangulation, Holistic/ System Perspective)
- อธิบายวัฒนธรรมและชุมชนในแง่ของตัวชุมชนเอง ดังนั้น ‘ภาษา’ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการเก็บข้อมูล
- มีความแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณแต่ก็สามารถเสริมข้อมูลให้กับการวิจัยในแบบอื่นๆได้ด้วย
- การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพไม่ใช่จะแยกขาดออกจากกันแต่มีความต่อเนื่องระหว่างกันได้เช่นกัน

แนวคิด ทฤษฎี และสมมติฐานงานวิจัย

1) แนวคิดด้วยสันติภาพเชิงบวกเพื่อเพิ่มพลังการมีส่วนร่วม

งานวิจัยชิ้นนี้สนใจถึงปฏิบัติการในการสร้างสังคมให้เกิดสันติสุขในชีวิตประจำวันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยใช้แนวคิดการสร้างสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) คือมุมมองสันติภาพที่ปราศจากความรุนแรง และไม่มีการรบราฆ่าฟัน ปราศจากการใช้อาวุธเป็นกรอบในการทำวิจัย ซึ่งสันติภาพเชิงบวกเป็นหนึ่งในแนวคิดของ Johun Gultung ที่ได้กล่าวถึงเรื่องของสันติภาพว่ากระบวนการสันติภาพคือ ลำดับของช่วงเวลา ขั้นตอน และกิจกรรมทางการเมืองและสังคมในหลายระดับ (ซึ่งมักจะเรียกกันว่า ‘เส้นทาง’ หรือ ‘แทร็ค’ ที่ 1, 2 และ 3) ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อยุติความรุนแรงทางการเมือง (สันติภาพเชิงลบ) และเพื่อแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งยึดเยื้อเรื้อรังไปสู่สันติภาพที่ยุติธรรมและยั่งยืน (สันติภาพเชิงบวก) ในงานของ Pratheuangrattana & Luankaew (2022) ได้ศึกษาเรื่องดัชนีสันติภาพโลกและสถานการณ์สันติภาพในสังคมไทย ได้กล่าวถึงความหมายของสันติภาพเชิงบวกก็คือ ทศนคติ (Attitude) สถาบัน (Institutions) และโครงสร้าง (Structures) ในการทำให้สังคมมีสันติภาพที่ยั่งยืน และให้สภาพแวดล้อมในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์จากความหมายสันติภาพในเชิงบวกที่ระบุมามีความหมายกว้างที่ครอบคลุมถึงทัศนคติและความคิดเห็นของคนที่ไม่เน้นความเกลียดชังซึ่งกันและกัน รวมถึงสถาบัน กลไกและโครงสร้างในสังคมที่ไม่ตัดสินใจรวมศูนย์อำนาจอันจะส่งผลให้สังคมเกิดสันติภาพได้ สันติภาพเชิงบวก กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เห็นชัดเจนเหมือนสันติภาพ

เชิงลบ ที่เป็นเรื่องของการปราศจากความรุนแรง (The Absence of Violence) หรือปราศจากต่อความกลัว ต่อความรุนแรง (The Absence of Fear of Violence) ไม่มีสงคราม ไม่มีการสู้รบและไม่มี ความรุนแรง ในทางกายภาพ ความรุนแรงดังกล่าวสามารถสัมผัสหรือมองเห็นได้อย่างชัดเจน ในงานของ Setthamalinee (2015) ได้ศึกษาถึงการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความเป็นพหุลักษณะทางศาสนาและชาติพันธุ์ และศึกษา ถึงสันติภาพเชิงบวกในพื้นที่ชุมชน โดยสุชาติได้ให้ความหมายถึงสันติภาพเชิงบวกในงานที่ศึกษาว่าเป็น สภาวะทางจิตใจและสังคมสมานฉันท์กลมเกลียว มีความยุติธรรม และเท่าเทียมกันและเกียรติศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ ตลอดจนความเห็นอกเห็นใจกันและกันและการยอมรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรง ในทางเดียวกันนักวิชาการหลายคนมองว่า สังคมที่มีสันติภาพเชิงบวกจะเป็นสภาวะ ที่สังคมมีความสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรม และสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งสภาวะสันติภาพ เชิงบวกนี้ จะนำมาซึ่งสังคมที่มีสันติสุข ซึ่งในคำกล่าวของ UNESCO มองว่า การสร้างสันติภาพเชิงบวกนั้น จำเป็นต้องก่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดียิ่งขึ้นและเสริมสร้างความแข็งแกร่งของสังคมให้เปิดกว้าง ให้ประชาชนทุกคนใช้ชีวิตได้อย่างมีเกียรติภูมิ

2) แนวคิดสันติภาพจากฐานราก (Peace from below)

แนวคิดสันติภาพจากฐานรากหรือ Peace from below หมายถึงแนวทางการสร้างสันติภาพ ที่ยึดฐานรากของสังคม โดยให้ความสำคัญกับ “เสียงของประชาชน” (voices of the people) และ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” (community participation) ในการกำหนดวิธีแก้ไขความขัดแย้ง ที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม สังคม และความต้องการของผู้คนในพื้นที่

โดยแนวคิดนี้มักถูกเปรียบเทียบกับ “Peace from above” หรือ “Elite peace” ซึ่งหมายถึง กระบวนการสันติภาพที่ขับเคลื่อนโดยรัฐบาลหรือชนชั้นนำ การเน้น “Peace from below” จึง เป็นการท้าทายโครงสร้างอำนาจแบบบนลงล่าง และมุ่งสร้าง “สันติภาพที่เป็นของทุกคน” (inclusive peace)

แนวคิดสันติภาพจากฐานราก (peace from below) ในมุมมองของ Richmond (2011) อธิบายว่า สันติภาพที่ยั่งยืนมีอาจเกิดจากกระบวนการสันติภาพแบบบนลงล่าง (elite peace หรือ liberal peacebuilding) ที่รัฐหรือชนชั้นนำกำหนดฝ่ายเดียว หากแต่ต้องอาศัย “local turn” ซึ่งให้ความสำคัญ กับ agency ของประชาชน ความเป็นเจ้าของของชุมชน (local ownership) และรูปแบบการอยู่ร่วมกัน

ในชีวิตประจำวัน (everyday peace) โดยสันติภาพควรถูกสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ในลักษณะ hybrid peace และพัฒนาไปสู่ peace formation

ทั้งหมดหมายถึงกระบวนการที่สันติภาพถูก “สร้าง” จากปฏิสัมพันธ์ของประชาชนในชีวิตจริง มากกว่าถูก “ออกแบบ” โดยชนชั้นนำกล่าวคือสันติภาพไม่ได้เกิดจากรัฐประกาศว่า “สงบแล้ว” หากแต่เกิดจากความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ความเป็นธรรม ความไว้วางใจ การจัดการทรัพยากร การอยู่ร่วมกัน ในชีวิตประจำวันของผู้คน

พบว่าที่ผ่านมาของกระบวนการเจรจาสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ของประเทศไทยระหว่างรัฐไทย กับกลุ่ม BRN (Barisan Revolusi Nasional) โดยดำเนินการเจรจาอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดพื้นที่สันติภาพได้ทำงาน แต่ความท้าทายที่สำคัญคือไม่ว่าจะเป็นการมีคณะพูดคุย เพื่อสันติภาพหรือสันติสุขผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบัน พ.ศ. 2569 รวมทั้งสิ้น 6 คณะดังต่อไปนี้

1. พล.ท. ภราดร พัฒนถาบุตร

หัวหน้าคณะพูดคุยฯ ชุดแรก ภายใต้รัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เริ่มกระบวนการพูดคุยอย่างเป็นทางการกับกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐในปี พ.ศ. 2556 เกิดกระบวนการพูดคุยอย่างเป็นทางการครั้งแรก กับ BRN และลงนามเริ่มต้นกระบวนการพูดคุย ถือเป็น “การเปิดพื้นที่ทางการเมือง” ครั้งสำคัญ ทำให้ ประเด็นสันติภาพเข้าสู่วาระแห่งชาติ

2. พล.อ. อักษรา เกิดผล

ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะพูดคุยฯ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและโครงสร้างการขับเคลื่อน ในช่วงรัฐบาล คสช. ปี พ.ศ. 2562) โดยในครั้งนี้ขยายกระบวนการสู่รูปแบบที่เป็นระบบมากขึ้น รับรองคู่พูดคุยในฐานะ “Party B” และผลักดันการจัดตั้ง MARA Patani เป็นกลไกพูดคุย รวมถึงกำหนด “วาระพูดคุยเชิงเทคนิค” เช่น พื้นที่ปลอดภัย (Safety Zone)

3. พล.อ. อุดมชัย ธรรมสาโรรัชต์

ช่วงนี้ จะถือเป็นช่วงของ “การประคับประคองและฟื้นฟูเสถียรภาพของกระบวนการพูดคุย” ให้เกิดขึ้น

4. พล.อ. วัลลภ รักเสนาะ

ในช่วงนี้ถือเป็นช่วงที่มี “ข้อสรุปเชิงเอกสาร” ชัดที่สุด ได้แก่ ความเห็นพ้องลดความรุนแรงในช่วง เดือนรอมฎอน (Ramadan Peace Initiative) และการผลักดันกรอบ JCPP (Joint Comprehensive Plan toward Peace) เพื่อกำหนดแผนสู่สันติภาพร่วมกัน เช่น การลดเหตุรุนแรง การหารือทางการเมือง และการมีส่วนร่วมของประชาชน

5. นายฉัตรชัย บางชวด

ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะพูดคุยฯ ในช่วงรัฐบาล เศรษฐา ทวีสิน (ปี พ.ศ. 2566) เน้น “ฟื้นฟูกระบวนการ” หลังช่วงชะงัก โดยกลับไปหารือกับ BRN และเดินทาง JCPP ต่อ รวมทั้งสร้างความต่อเนื่องของช่องทางเจรจาและการประสานกับผู้อำนวยความสะดวกจากมาเลเซีย

6. พล.อ.สมศักดิ์ รุ่งสิตา

ได้รับตำแหน่งหัวหน้าคณะพูดคุยสันติสุขในช่วงรัฐบาล (ตุลาคม 2568 - เมษายน 2569) เป็นช่วงการฟื้นฟูและรื้อกระบวนการพูดคุยภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง” มากกว่าช่วงที่เกิดข้อสรุปเชิงข้อตกลงที่เป็นรูปธรรม

7. นายฐนัตถ์ สุวรรณานนท์

ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะพูดคุยสันติสุขคนล่าสุดในปี พ.ศ. 2569 ในสมัยรัฐบาล อนุทิน ชาญวีรกูล

ซึ่งกระบวนการพูดคุยอาจจะยังไม่ถึงคำว่า กระบวนการสันติภาพอย่างครอบคลุม (Inclusion) ที่จะรวมเสียงของทุกกลุ่มในพื้นที่ที่ผลักดันกระบวนการสันติภาพอย่างเป็นทางการ

3) แนวคิดกระบวนการสร้างสันติภาพ (Peacebuilding)

แนวคิด peacebuilding ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดย Galtung (1996) การสร้างสันติภาพต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม และแนวคิดนี้ต่อมาได้รับการขยายความโดย Lederach (1997) ซึ่งมองว่าการสร้างสันติภาพไม่ใช่เพียงการยุติความรุนแรง แต่เป็นกระบวนการสร้างโครงสร้างทางสังคมและการเมืองที่เอื้อต่อสันติภาพในระยะยาว

Lederach (1997) เสนอว่า peacebuilding ต้องดำเนินการในหลายระดับ ได้แก่

1. ระดับผู้นำทางการเมือง
2. ระดับผู้นำทางสังคม
3. ระดับชุมชน

โดยเฉพาะระดับชุมชนถือเป็นฐานสำคัญของสันติภาพ เพราะประชาชนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในสังคม

ในกรณีของจังหวัดชายแดนภาคใต้ งานวิจัยและแนวคิดจำนวนหนึ่งชี้ว่าภาคประชาสังคมและองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นที่สนทนาและเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการสันติภาพดังตารางด้านล่าง

นักวิชาการ/นักคิด	แนวคิดหลัก	สาระสำคัญของแนวคิด	ความเชื่อมโยงกับเสียง ของประชาชน
Johan Galtung	Positive Peace / Structural Violence	สันติภาพไม่ใช่เพียงการ ไม่มีความรุนแรง แต่ต้อง มีความยุติธรรมทาง สังคมและโครงสร้างที่ไม่ กดทับ	เสียงของประชาชนช่วย สะท้อนปัญหาเชิง โครงสร้าง เช่น ความ เหลื่อมล้ำ อัตลักษณ์ และการกีดกัน
John Paul Lederach	Conflict Transformation / Peacebuilding Pyramid	การสร้างสันติภาพต้อง เกิดในหลายระดับ โดย เฉพาะระดับชุมชนและ ผู้นำท้องถิ่น	ประชาชนในพื้นที่เป็น ฐานสำคัญของการสร้าง ความไว้วางใจและความ ปรองดอง
Roger Mac Ginty	Hybrid Peace	สันติภาพเกิดจากการ ผสมผสานระหว่างกลไก ระดับรัฐและกลไกระดับ ชุมชน	เสียงของประชาชนช่วย ปรับกระบวนการ สันติภาพให้สอดคล้อง กับบริบทท้องถิ่น
Oliver Richmond	Liberal Peace vs Post-Liberal Peace	วิจารณ์การสร้าง สันติภาพแบบบนลงล่าง และเสนอให้มีการมีส่วน ร่วมของสังคม	การมีส่วนร่วมของ ประชาชนเป็นหัวใจของ สันติภาพแบบ post- liberal

นักวิชาการ/นักคิด	แนวคิดหลัก	สาระสำคัญของแนวคิด	ความเชื่อมโยงกับเสียงของประชาชน
Thania Paffenholz	Inclusive Peace Process	กระบวนการสันติภาพที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีโอกาสนประสบความสำเร็จมากกว่า	การเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ผู้หญิง และภาคประชาสังคมมีบทบาทช่วยเพิ่มความยั่งยืนของสันติภาพ
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์	Nonviolence / Cultural Understanding	การลดความรุนแรงต้องอาศัยความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและการสื่อสารระหว่างกลุ่ม	เสียงของประชาชนช่วยสะท้อนอัตลักษณ์และความต้องการของชุมชน
มารค ตามไท	Participatory Peace Dialogue	กระบวนการสันติภาพควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วม	การฟังเสียงของประชาชนช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับกระบวนการสันติภาพ
โคทม อารียา	Human Rights-Based Peace	สันติภาพต้องตั้งอยู่บนสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม	การรับฟังเสียงของประชาชนช่วยให้รัฐเข้าใจปัญหาการละเมิดสิทธิและความรู้สึกถูกกีดกัน

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1) พื้นที่การวิจัย

พื้นที่เป้าหมายต้องเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงและสามารถใช้พลังชุมชนในการแก้ไขปัญหาได้ระดับหนึ่ง เช่น โดยเกณฑ์พื้นฐานของพื้นที่เป้าหมายต้องเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรง ต่อเหตุการณ์ความไม่สงบ และเป็นปัญหาความขัดแย้งที่ยืดเยื้อยาวนาน (protracted conflict) เพื่อที่สามารถจะเป็นพื้นที่ต้นแบบได้ โดยมี 4 พื้นที่ นาร่องได้แก่

พื้นที่นำร่อง ในจังหวัด ชายแดนภาคใต้	ลักษณะเด่น	สถานการณ์ ความขัดแย้ง	ความเหมาะสม ด้านงานวิจัย	มุมมองการ มีส่วนร่วมต่อ กระบวนการ สันติภาพ
1.อำเภออุโป จังหวัด ยะลา	พื้นที่กึ่งเมือง – กึ่ง ชนบท ใกล้ตัวเมือง ยะลา มีโครงสร้าง ผู้นำเข้มแข็ง	ความรุนแรงลดลง มาก มีโครงการ พหุวัฒนธรรม ชุมชน	เหมาะเป็น “พื้นที่ ต้นแบบเชิงบวก” (Best Practice Model)	เชิงนโยบาย / เชิงกลไกของรัฐ และเชิงชุมชน
2.อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี	พื้นที่ชายทะเล มี ชุมชนไทยพุทธ– มลายูอิสลามอยู่ ร่วมกัน	เคยเกิดเหตุรุนแรง ในอดีต แต่ปัจจุบัน มีความสงบสูง	เหมาะเป็น “พื้นที่ ศึกษาความสัมพันธ์ พหุวัฒนธรรม”	เชิงนโยบาย / เชิงกลไกของรัฐ และเชิงชุมชน
3.ทุ่งคา นราธิวาส	พื้นที่เกษตรกรรมหลัก มีลักษณะชนบท เข้มแข็ง และมี โครงสร้างศาสนา แน่นแฟ้น	เคยเป็นพื้นที่ เหตุการณ์รุนแรง ซ้ำซ้อน	เหมาะสำหรับ “ศึกษา กระบวนการฟื้นฟู ความไว้วางใจและ ความยุติธรรมใน พื้นที่เปราะบาง”	เชิงนโยบาย / เชิงกลไกของรัฐ และเชิงชุมชน
4. จะนะ สงขลา	ชุมชนชายฝั่ง มีทั้ง ชาวมุสลิมและชาว ไทยพุทธ เป็นพื้นที่ เศรษฐกิจใหม่ (โครงการนิคม อุตสาหกรรมใหม่ จะนะ) และเป็นเมือง แห่งอุตสาหกรรม	มีความขัดแย้ง เชิงนโยบาย / สิ่งแวดล้อมและ เป็นพื้นที่ที่พร้อม กระทบกับนโยบาย ในจังหวัดชายแดน ใต้ตลอดเวลา	เหมาะเป็น “พื้นที่ ศึกษาความขัดแย้ง เชิงนโยบายและ การมีส่วนร่วมของ ชุมชน”	เชิงนโยบาย / เชิงกลไกของรัฐ และเชิงชุมชน

โดยเฉพาะในบทความนี้วิเคราะห์และสังเคราะห์เฉพาะ พื้นที่อำเภอ จะนะ จังหวัดสงขลา ในประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพของอำเภอจะนะ เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Culture Diversity) โดยความหลากหลายนี้ครอบคลุมถึงชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อ

นอกจากนี้ ประเด็นสันติภาพจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่จะนะยังผูกโยงกับ “สิทธิชุมชน” โดยเฉพาะความขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น เครือข่ายจะนะรักษถิ่น เป็นการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่อำเภอจะนะเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางสังคมและนโยบายต่อกระบวนการพัฒนาจากบนลงล่าง (top-down development) ผ่านการสร้างองค์ความรู้ชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการเคลื่อนไหวอย่างสันติ เพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของความชอบธรรม การมีส่วนร่วม และความเป็นธรรมเชิงพื้นที่และเครือข่ายนักรบผาฏุง เป็นการรวมตัวของผู้นุญิงในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะกลุ่มสตรี ชาวประมงพื้นบ้าน และแม่บ้านชุมชนที่ลุกขึ้นมากบองทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตชายฝั่ง และความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ภายใต้การคัดค้านโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และการผลักดันการมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย เช่น SEA และการจัดทำข้อมูลชุมชนอย่างสันติวิธี ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งเครือข่ายปกป้องสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อสันติภาพ เพื่อคัดค้านโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การทำ EIA/EHIA ที่ไม่มีฐานการมีส่วนร่วมจากประชาชน โดยคนในท้องถิ่นสร้างฐานที่เข้มแข็งของการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นร่วมกัน คือ อนุรักษ์ฐานทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยพวกเขาเริ่มเก็บ ‘ข้อมูลชุมชนโดยชุมชน’ ทั้งเรื่องสัตว์น้ำ ทรัพยากรชายฝั่ง อาชีพดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา EHIA (Environmental Health Impact Assessment : การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ) และ SEA (Strategic Environmental Assessment : การจัดทำารประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์) ประชาชนมีเครื่องมือคือ ข้อมูลประชาชน ชนกับ ข้อมูลของรัฐ ซึ่งไม่ใช่เพียงงานวิจัยเชิงวิชาการ แต่คือ ‘เครื่องมือแห่งการเจรจาต่อรอง’ กับอำนาจที่เหนือกว่าอย่างสันติวิธี

2) ประชากรและกลุ่มเป้าหมายการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร : ประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่มีประสบการณ์ในความขัดแย้งและสันติภาพ ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เชิงลึก 12 คน และ สทนากลุ่ม 100 คน)

การสุ่มตัวอย่าง และการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยแบบคุณภาพ ซึ่งจะเน้นการทำข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิด Maximum Variation Sampling (การเลือกแบบมีความหลากหลายสูงสุด) คือการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่ “แตกต่างกันอย่างตั้งใจ” เพื่อให้เห็นภาพความหลากหลายของประสบการณ์ มุมมอง และบริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยในงานนี้ “การเพิ่มบทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้” หมายความว่า นักวิจัยจะไม่เลือกเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เลือกผู้คนจากหลากหลายสถานะทางสังคม เพื่อสะท้อนเสียงของ “ทุกภาคส่วน” ของสังคมในพื้นที่จริง

กลุ่มเป้าหมาย	เหตุผลในการเลือก	ตัวอย่างข้อมูลที่คาดว่าจะได้
คนทำงานโครงการพัฒนา / NGO / ภาครัฐในพื้นที่	เป็น “ผู้ขับเคลื่อน” ที่เชื่อมโยงประชาชนกับนโยบายสันติภาพ	ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ปัญหาและโอกาสของการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
ประมงพื้นบ้าน	กลุ่มอาชีพประมงพื้นบ้าน (1) ประมงพื้นบ้านชายฝั่ง (2) ประมงใกล้ฝั่งและนอกฝั่ง จะนะ มีประสบการณ์ร่วมเรื่องทรัพยากรและความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม	การจัดการทรัพยากรอย่างสันติ ความร่วมมือข้ามชุมชนระหว่างศาสนา
ครู/บุคลากรการศึกษา	โรงเรียนเป็นพื้นที่สร้างทัศนคติระยะยาวต่อความแตกต่างและการอยู่ร่วมกันต้องมีประสบการณ์สอน 3 ปี ขึ้นไป	วิธีสอนเรื่องความเข้าใจระหว่างศาสนา ความปลอดภัยในโรงเรียน การสร้างเครือข่ายโรงเรียนสันติภาพ
สตรี	ผู้หญิงในพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในครอบครัวและชุมชน แต่เสียงของพวกเธอมักไม่ถูกนำเข้าสู่กระบวนการสันติภาพ	มุมมองเรื่องความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูบุตรท่ามกลางความขัดแย้ง การจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย	เหตุผลในการเลือก	ตัวอย่างข้อมูลที่ได้คาดว่าจะได้
ผู้นำศาสนา	เป็น “ผู้มีอิทธิพลทางความคิด” ในชุมชนมลายูมุสลิมหรือไทยพุทธ มีบทบาทเชื่อมรัฐ-ประชาชนต้องมีประสบการณ์นำกิจกรรมด้านสังคม/เยาวชน ≥ 2 ปี	บทบาทศาสนาในการสร้างความไว้วางใจ แนวทางสันติภาพตามหลักศาสนา
เยาวชน	เป็นกลุ่มอายุที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความขัดแย้งและมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมสังคม เป็นกำลังสำคัญในการสร้าง “วัฒนธรรมสันติภาพ” รุ่นต่อไป	ความคาดหวังต่ออนาคต การมองภาพสังคมที่สงบ ความต้องการมีส่วนร่วมผ่านเทคโนโลยีหรือกิจกรรมเยาวชน
อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุข)	เป็นกลุ่มที่เข้าถึงทุกครัวเรือน มีบทบาทสื่อสารและเยียวยาจิตใจชุมชน	บทบาท อสม. ในการฟื้นฟูความเชื่อมั่น การใช้ข้อมูลสุขภาพจิตเป็นสัญญาณความตึงเครียดในชุมชน

ผลการวิจัย

จากการลงทำวิจัยในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา พบว่า ในพื้นที่ของอำเภอจะนะในประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีรายประเด็นดังต่อไปนี้

1. คำว่า “กระบวนการสันติภาพ” ของคนในพื้นที่จะนะ พบว่าสอดคล้องกับการสร้างกระบวนการสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) โดยขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่เราได้เห็นการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มจะนะรักษ์ถิ่น, กลุ่มนักรบฟ้าสูง เสียงสะท้อนพบว่า ภาพของสันติภาพ คือ ภาพของการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานการเข้าใจพื้นที่ของตนเองด้วยองค์ความรู้ และการรักษาผลประโยชน์ของอนาคตลูกหลานในอนาคต

2. ประชาชนในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา พบว่า ประชาชนมีวิถีคิดแปรเปลี่ยนจากความขัดแย้งไปสู่ทางเลือกที่สร้างสรรค์ (Conflict Transformation) โดยพบว่าการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและได้บทเรียนในการสร้างพื้นที่ของตนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เช่น เรื่องการเก็บข้อมูลในพื้นที่ “ข้อมูลชุมชนโดยชุมชนเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่น” กระบวนการสร้างฐานข้อมูลโดยคนในชุมชน (community-generated knowledge / citizen-generated data) เพื่อใช้ทำความเข้าใจทรัพยากรวิถีชีวิต และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนา รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการมีส่วนร่วมเชิงนโยบายและจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ โดยชุมชนเป็นทั้ง “ผู้ผลิตข้อมูล” และ “ผู้ใช้ข้อมูล” มากกว่าการพึ่งข้อมูลจากรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกเพียงฝ่ายเดียว ประกอบด้วยข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและสัตว์น้ำ (Marine Resource Mapping), แผนที่ทรัพยากรชุมชน (Community Resource Mapping) เป็นต้นกว่า 11 ปี ที่ชุมชนในนามเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่น ลูกขึ้นมาจัดทำข้อมูลชุมชนโดยคนในชุมชน ชุมชนจึงลุกขึ้นมาจัดทำข้อมูลของชุมชนเอง ชุมชนได้ช่วยกันสำรวจชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในแต่ละช่วงเดือน จัดทำแผนที่ทรัพยากรทางทะเล โดยให้พี่น้องชาวประมงแต่ละชุมชน (8 ชุมชนริมชายฝั่งทะเล) ช่วยกันชี้จุดในการทำประมง ดอนหอย ดอนปู หย่อมปลามีทรัพยากรอะไรอยู่ตรงไหน ต่อมักพัฒนาโดยการใช้เครื่องชวาร์ตอร์ (เครื่องมือค้นหาตำแหน่งปลาของชาวประมง) ดูตำแหน่งแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเพื่อให้มีความแม่นยำขึ้น จากบทเรียนการเก็บข้อมูลทะเลและการนำไปใช้ประโยชน์ของข้อมูลของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเราเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่น มีความมั่นใจในแนวทางการใช้ข้อมูลในการขับเคลื่อนงานของชุมชน เปลี่ยนจากการใช้อารมณ์มาเป็นการใช้เหตุผลที่มีข้อมูลประกอบและการสนับสนุนภาคประชาชนในการเคลื่อนงานสันติภาพและการอยู่ร่วมกันแบบสมานฉันท์

3. การเข้าใจเนื้อในตนของพื้นที่ ในเรื่องของพหุวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันระหว่างสอง ศาสนา แม้ว่า โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำศาสนา ครู สตรี เยาวชน มีบทบาทสูงมากในการเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ เช่น โครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น “ค่ายภาษาอังกฤษเพื่อสานเสวนาเยาวชนพุทธมุสลิมในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้” จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและความปรองดองระหว่างเยาวชนต่างศาสนา โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือสื่อสาร สังคมพหุวัฒนธรรมที่ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของสังคมที่ผู้คนต่างศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งมัสยิด วัด และศาลเจ้า ล้วนตั้งอยู่ใกล้กันอย่างกลมกลืน สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพซึ่งกันและกันและการยอมรับความแตกต่าง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

4. การสะท้อนบทบาทของประชาชนในกระบวนการสันติภาพที่มีส่วนร่วมในกระบวนการโต๊ะเจรจาสันติภาพ หรือ (Peace Talk) ในพื้นที่อำเภอจะนะ ยังน้อยอยู่และประชาชนยังรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมหรือประเด็นของประชาชนบนโต๊ะเจรจายังน้อยมากแต่อย่างไรก็มีความหวังกับกระบวนการสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

หากจะเปรียบเทียบกับพื้นที่อีก 4 พื้นที่ในงานวิจัยนี้ ถือว่าพื้นที่จะนะเป็นพื้นที่ที่ภาคประชาชนเข้มแข็ง และมีการต่อสู้ด้วยสันติวิธีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ผนวกกับพื้นที่เป็นพื้นที่ที่สามารถอยู่ด้วยกันอย่างพหุวัฒนธรรมได้ดี เช่น ภาพที่โดดเด่นคือการตั้งอยู่ร่วมกันของวัดและมัสยิด ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาของทั้งสองศาสนา เช่นที่ “ทุ่งครก แคะ จะนะ” ซึ่งเป็นชุมชนท่องเที่ยวอูทอปนิวัตินที่นำเสนอเสน่ห์ของสองวัฒนธรรม เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โมเดลที่โดดเด่นของจะนะในการขับเคลื่อนสันติภาพ คือ กระบวนการสร้างสันติภาพที่เริ่มต้นจากชุมชน โดยประชาชนใช้ความรู้ ความเข้าใจพื้นที่ และกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง เพื่อจัดการความขัดแย้งอย่างสันติบนฐานของพหุวัฒนธรรม ความเป็นธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน โมเดลดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจาก “รัฐกำหนดนโยบาย – ชุมชนรับผลกระทบ” ไปสู่ “ชุมชนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา – รัฐทำหน้าที่สนับสนุน ” Peace through Knowledge : สันติภาพบนฐานความรู้ชุมชน โดยใช้ข้อมูลชุมชนโดยชุมชน (community-generated knowledge) เป็นเครื่องมือสร้างอำนาจต่อรองและลดความขัดแย้ง โดยเปลี่ยนจากการเคลื่อนไหวด้วยอารมณ์ไปสู่การใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ เช่น การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเล การทำแผนที่ทรัพยากร และการสำรวจระบบนิเวศชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยกรณีศึกษาในพื้นที่ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

1) แนวคิดด้วยสันติภาพเชิงบวกเพื่อเพิ่มพลังการมีส่วนร่วม จากการลงพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาพบว่าการเสริมพลังด้วยสันติภาพเชิงบวกภาคประชาชนในพื้นที่ทำมาโดยตลอดเพื่อสร้างพื้นที่ในการถ่วงดุลอำนาจที่มากเกินไปและภาคประชาชนในพื้นที่ต้องการขับเคลื่อนการถ่วงดุลนั้นด้วยความรู้ (Knowledge) ที่ไม่ใช่ความรู้สึก (Emotion) ประชาชนต้องการใช้ข้อมูลขับเคลื่อนนโยบายดังจะเห็นเป็นแนวทาง “จะนะ Model” คือบทเรียนว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ฟังเสียงประชาชนจะนำไปสู่ความขัดแย้ง และต้นทุนทางสังคมที่สูงกว่าการพัฒนา และประชาชนในพื้นที่ต้องสร้างพื้นที่

การมีส่วนร่วมเพื่อให้รัฐกลับมาฟังเสียงของประชาชนและได้ผลตอบรับว่า รัฐบาลนำกระบวนการ SEA มาใช้เพื่อกำหนดแผนจังหวัดสงขลาและปัตตานี โดยมีการรับฟังความคิดเห็นหลายเวทีและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะจะเห็นได้ชัดว่า

2) แนวคิดสันติสุขจากฐานราก (Peace from below) หมายถึงแนวทางการสร้างสันติภาพที่ยึดฐานรากของสังคม โดยให้ความสำคัญกับ “เสียงของประชาชน” (voices of the people) ในกรณีอำเภอจะนะ นั้นพบว่า แนวคิดเรื่อง Peace from Below ในพื้นที่จะนะหมายถึง “กระบวนการสร้างสันติภาพที่เริ่มจากชุมชนท้องถิ่น” โดยให้ประชาชนในพื้นที่เป็น ผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา (agency) ไม่ใช่เพียงผู้รับผลกระทบจากโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือแต่เดิมจาก “รัฐกำหนดนโยบาย-ชุมชนรับนโยบาย” ไปสู่ “ชุมชนร่วมกำหนดนโยบาย -รัฐสนับสนุน” เพื่อให้เกิดพื้นที่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

3) แนวคิดกระบวนการสร้างสันติภาพ (Peacebuilding) เน้นการแก้ไขรากเหง้าปัญหาโดยมุ่งแก้ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) เช่น การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างสันติภาพเชิงบวกกระบวนการระยะยาว ไม่ใช่เพียงการหยุดยิง (Peacekeeping) ในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรง แต่คือการวางรากฐานการพัฒนา สถาบันทางการเมืองที่ยุติธรรม และการปรองดองในสังคมจากล่างขึ้นบน เน้นการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นและชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจที่แท้จริงและวัฒนธรรมสันติภาพในพื้นที่ ซึ่งที่อำเภอจะนะ จะไม่ใช่พื้นที่สีแดงเข้มทั้งหมดเหมือน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) แต่ถูกจัดอยู่ในพื้นที่ความมั่นคง ทำให้มีการใช้กฎหมายพิเศษในการควบคุมสถานการณ์และขับเคลื่อนโครงการ อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนเรื่องสันติภาพมีมาโดยตลอดโดยกลุ่มผู้นำประชาชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ แต่ประเด็นจะเน้นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ต่อรองกับอำนาจรัฐ

ทั้งนี้ สามารถสรุปบทบาทของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพของคนจะนะได้ 4 บทบาท คือ

1. ผู้ให้ข้อมูลเชิงพื้นที่ (local knowledge)

ประชาชนมีความเข้าใจบริบทของความขัดแย้งมากที่สุด

2. ผู้กำหนดทิศทางการสันติภาพ (agenda setting)

ความต้องการของประชาชนควรถูกสะท้อนในกระบวนการเจรจา

3. ผู้สร้างความไว้วางใจ (trust building)

การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยลดช่องว่างระหว่างรัฐกับชุมชน

4. ผู้ขับเคลื่อนสันติภาพในระดับชุมชน (grassroots peacebuilding)

การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพมักเกิดจากการทำงานของภาคประชาชน

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทบาทของภาคประชาชนในการสร้างสันติภาพในพื้นที่จะนะ พบว่าภาคประชาชนในพื้นที่จะนะ ทำหน้าที่เป็นทั้ง “ผู้มีส่วนได้เสีย” และ “ผู้ขับเคลื่อนสันติภาพจากฐานราก” โดยมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนเสียง เรียกร้องความเป็นธรรม สร้างพื้นที่สนทนา ผลิตรายการความรู้ท้องถิ่น และเชื่อมโยงเครือข่าย ซึ่งทั้งหมดนี้มีส่วนช่วยลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และผลักดันให้เกิดกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายที่มีความชอบธรรมและยั่งยืนมากขึ้น บทบาทของภาคประชาชนในฐานะ “ผู้ผลิตความรู้จากฐานราก” (local knowledge producers) ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมของกระบวนการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่จะนะ ซึ่งชุมชนได้มีการรวบรวมและถ่ายทอดข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อทรัพยากรทางทะเล ระบบนิเวศ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของท้องถิ่น ความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็น “ความรู้เชิงประสบการณ์” (experiential knowledge) และ “ความรู้เฉพาะถิ่น” (local/indigenous knowledge) ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลเชิงเทคนิคของรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญ แต่กลับมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจบริบทเชิงลึกของพื้นที่

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ Berkes (2012) ที่เสนอว่า “local knowledge” เป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ร่วมกัน (social learning) เป็นหัวใจของการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกัน งานของ Ostrom (1990) ชี้ให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความรู้และกติกาที่เกิดจากผู้ใช้ทรัพยากรในระดับชุมชนเอง ไม่ใช่เพียงการกำกับจากส่วนกลาง นอกจากนี้ การยอมรับความรู้จากฐานรากยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) ซึ่งเน้นการรับรองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วม และการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมในกระบวนการตัดสินใจ (Schlosberg, 2007) ดังนั้น ความรู้ที่ผลิตโดยชุมชนในพื้นที่จะนะจึงมิใช่เพียง “ข้อมูลทางเลือก” แต่เป็น

ฐานข้อมูลสำคัญที่รัฐมักมองข้ามหรือมองไม่เห็น และควรถูกบูรณาการเข้าสู่กระบวนการนโยบายเพื่อให้
เกิดการพัฒนาที่มีความรอบด้าน ยั่งยืน และลดความเสี่ยงของความขัดแย้งในระยะยาว

เมื่อพิจารณาในกรณีของพื้นที่จะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการ
พัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จะพบว่า ภาคประชาชนได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนในฐานะ “ผู้ผลิต
ความรู้จากฐานราก” ผ่านการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเล ระบบนิเวศชายฝั่ง
และวิถีชีวิตของชุมชนประมงพื้นบ้าน ความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สะท้อน
การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในมิติที่ลึกและละเอียด เช่น ฤดูกาลของสัตว์น้ำ แหล่งทำกินดั้งเดิม หรือความสัมพันธ์
ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับระบบนิเวศ ซึ่งมักไม่ปรากฏในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม
(EIA) ที่จัดทำโดยหน่วยงานภายนอก

อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณี ความรู้จากฐานรากในพื้นที่จะนะยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเพียงพอ
ในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ส่งผลให้เกิด “ช่องว่างของความรู้” (knowledge gap) ระหว่างรัฐ
กับชุมชน และนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ (trust deficit) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการยกระดับความขัดแย้ง
การบูรณาการความรู้จากฐานรากเข้าสู่กระบวนการนโยบายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่มี
ความอ่อนไหวต่อความขัดแย้ง (conflict-sensitive development) และสามารถลดความเสี่ยงของการปะทุ
ของความขัดแย้งในอนาคต

โดยสรุป ความรู้จากฐานรากมิใช่เพียงองค์ประกอบเสริมของกระบวนการพัฒนา แต่เป็น
“ฐานความรู้ทางเลือก” ที่มีความจำเป็นต่อการออกแบบนโยบายที่มีความครอบคลุม ยุติธรรม และยั่งยืน
โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น จะนะ การยอมรับและส่งเสริมบทบาท
ของภาคประชาชนในฐานะผู้ผลิตความรู้จึงเป็นก้าวสำคัญในการขับเคลื่อนทั้ง “ธรรมาภิบาลเชิงมีส่วนร่วม”
และ “สันติภาพจากฐานราก” ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด

References

- Berkes, F. (2012). *Sacred Ecology* (3rd ed.). Routledge.
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. Sage.
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.
- Pratheuangrattana, C., & Luankaew, K. (2022). *Phatthana Tua Chi Wat Lae Wat Radap Santiphap Sangkhom Thai* [Development of Indicators and Measurement of Peace Levels in Thai Society]. King Prajadhipok's Institute. (In Thai)
- Richmond, O. P. (2011). *A Post-liberal Peace*. Routledge.
- Schlosberg, D. (2007). *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press.
- Setthamalinee, S. (2015). *Peacebuilding in a Religiously and Ethnically Plural Society: A Case Study of Muslim Communities in Northern Thailand* (Research Report). The Thailand Research Fund (TRF).